

فعالیت‌های شورای پژوهش‌های علمی کشور و

برنامه پنجاه ساله دوم

رضا مکنون

عضو هیئت علمی دانشگاه صنعتی امیر کبیر

دبیر شورای پژوهش‌های علمی کشور

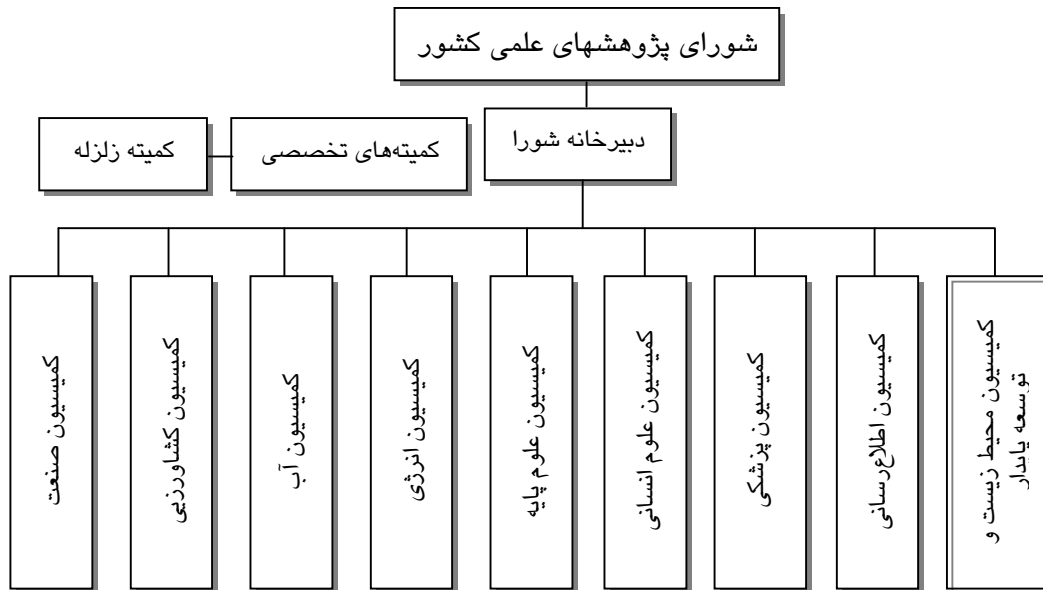
مقاله ای که از نظر تان می گذرد توسط دبیر شورای پژوهش‌های علمی کشور به نگارش در آمده است و ضمن آن به اهداف، تاریخچه و اهم فعالیت‌های شورا و بخصوص به نقش آن در جایگاه تحقیقات در برنامه دوم اشاره دارد.

مقدمه

شورای پژوهش‌های علمی کشور طبق مصوبه مورخ بیست و سوم و سی ام آبان هزار و سیصد و شصت و هشت شورای عالی انقلاب فرهنگی با ترکیب جدید و به ریاست معاون اول رئیس جمهور، دروه نوین فعالیت‌های خویش را آغاز کرد. وظایف زیر به عهده شوار گذاشته شد:

- تدوین سیاست‌های اجرایی پژوهشی کشور بر اساس مصوب شورای عالی انقلاب فرهنگی و برنامه های توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، با توجه به نظرات فرهنگستانهای کشور؛

- تهیه طرح نظام تحقیقاتی کشور و تحقیقاتی در کشور های دیگر و کمک به پیشنهاد آن به مراجع ذیربط برای تصویب؛
- ایجاد هماهنگی در برنامه پژوهشی کشور؛
- نظارت بر کیفیت انجام تحقیقات در کشور و پیشنهاد اقدامات مناسب برای ارتقای آن؛
- فراهم کردن موجبات تشویق و حمایت از پژوهشگران از جمله تاسیس صندوق حمایت از محققان؛
- تبصره : صندوق مزبور بر طبق آیین نامه ای که شورای پژوهش‌های علمی کشور تهیه می کند، زیر نظر رئیس شورا اداره می شود.
- تنظیم کردن سیاست‌های موجود در خصوص ارتباط موسسه و مراکز تحقیقاتی در کشور های دیگر و کمک به توسعه مبادلات علمی و تحقیقاتی داخل و خارج؛
- بررسی موانع تحقیق در همه زمینه ها با همکاری مراکز آموزش عالی و تحقیقاتی و اقدام برای رفع آنها از طریق مناسب؛
- تعیین اولویتها برای تاسیس مراکز تحقیقاتی در کشور(در چهارچوب مقررات مصوب) در زمینه های بنیادی و کاربردی و کمک به تاسیس مراکز تحقیقاتی از طریق مراجع ذیربط؛
- تدوین سیاست‌های توزیع اعتبارات در بخش‌های اصلی تحقیقات کشور و تدوین سیاست‌های کمک به موسسات دولتی و غیر دولتی و پیشنهاد اعتبار لازم برای انجام تحقیقات به مراجع ذیربط؛

- تلاش برای به کارگرفته شدن نتایج تحقیقات و ترویج کاربرد یافته های تحقیقاتی؛

- تعیین تعداد و نوع تخصص پژوهندگان مورد نیاز در موسسات پژوهشی کشور و ابلاغ آن به مراجع زیربط برای تامین آن نیازها.

با توجه به شرح وظایف مصوب شورای پژوهشهای علمی کشور، وظیفه اصلی شورا تدوین سیاستها و برنامه ریزی اجرایی و هماهنگی بین فعالیتهای تحقیقاتی کشور است. شورا دارای اختیارات اجرایی نیست و برای تحقق برنامه ها و مصوبات آن، همکاری سازمانها و وزارتخانه های مرتبط با برنامه ریزی کشور (سازمان برنامه و بودجه) و تحقیقات (وزارتخانه های فرهنگ و آموزش عالی، بهداشت درمان و آموزش پزشکی) و سایر سازمانهای اجرای ضروری است.

شورا برای انجام وظایف خویش علاوه بر دبیرخانه اقدام به تاسیس کمیسیونهای تخصصی متشکل از محققان و مسئولین تحقیقات در هر بخش کرده است.

کمیسیونهای شورا عبارت اند از: پزشکی، صنعت، آب، انرژی، کشاورزی، علوم پایه، علوم انسانی، اطلاع رسانه و کمیته زلزله. با توجه به گسترده شدن فعالیتهای علوم انسانی، اخیراً کمیسیونه علوم انسانی به سه کمیسیون ادبیات، فلسفه و تاریخ؛ اقتصاد، بازرگانی و مدیریت؛ علوم اجتماعی و علوم تربیتی تقسیم گردید. همچنین با توجه به اهمیت روز افزون مسائل محیط زیست و توسعه پایدار، کمیسیونی به همین نام متشکل از روسای کمیسیونها نیز ایجاد شده است. شورا همچنین دارای کمیسیونی به نام کمیسیون خاص برای بررسی امور عمومی تحقیقات است.

مجموع محققان و مسئولان تحقیقاتی کشور که در کمیسیونها فعالیت دارند پیش از 170 نفر است. شورا همچنین طرحها و برنامه ها مطالعاتی مربوط به تحقیقات را از طریق همکاری محققان، سازمانها و وزارتخانه ها انجام می دهد. ساختار کمیسیونهای تخصصی شورا به صورتی است که محل تجمع محققان و مسئولان اجرایی و تحقیقاتی کشور بوده است و نقش مهمی در نزدیک کردن

دو بخش اجرایی و تحقیقاتی به عهده دارد. همچنین حضور مسئولان تحقیقاتی سازمانهای مختلف در یک مجموعه، مقدمه هماهنگی و تفاهم بیشتر در برنامه های آنان است. شکل گیری کمیسیونها، انعطاف پذیر است و به تناسب نیازهای کشور برای تشکیل و اصلاح ساختار آنان اقدام می شود. رؤس برخی از فعالیتهای شورای پژوهشهای علمی کشور به شرح زیر است:

1. تهیه ساختار نظام تحقیقاتی کشور
ساختار نظام تحقیقاتی کشور در تاریخ 71/1/26 به تصویب نهایی شورا رسیده است.
در فصل اول ساختار نظام تحقیقاتی کشور، مفاهیم و تعاریف مربوط به عناصر اصلی تحقیقات شامل: نظام تحقیقاتی، سیاست تحقیقاتی، برنامه ریزی تحقیقاتی، نظارت و ارزیابی، تحقیق و توسعه، تحقیق بنیادی، تحقیق بنیادی محض، تحقیق بنیادی راهبردی، تحقیق کاربردی، تحقیق توسعه ای

(توسعه تجربی)، خدمات علمی و فنی مشخص و تدوین شده است.
در فصل دوم، آرمانها و هدفهای تحقیقاتی، راهبردها و سیاستها، در نظام تحقیقاتی کشور بیان شده است.
در فصل سوم، سازمان تحقیقاتی کشور بیان شده است که ویژگیهای آن تمرکز در سیاستگذاری، عدم تمرکز در امور اجرایی، تخصصی کردن سازمان تحقیقات، نظارت و ارزیابی در سطوح مختلف و پویایی سازمان تحقیقات است.
وظایف عمده نظام تحقیقات که شامل سیاستگذاری، برنامه ریزی، هماهنگی، نظارت و تخصیص اعتبارات مالی، برنامه ریزی اجرایی و اجراست، فهرست شده و برای هر کدام مراجعی در سطوح مختلف کشور تعیین شده است.
ساختار نظام تحقیقاتی کشور، تصویری یکپارچه و جامع از تمامی فعالیتهای مربوط به تحقیقات را عرضه می دارد و برای هر بخش از نظام، وظایفی را متصور می شود. با توجه به اینکه بخشهای نظام تحقیقات در وزارتخانه ها و سازمانهای مختلف کشور پراکنده هستند، ضمانت تحقق

اهداف نظام منوط به اجرای وظایف در هر بخش و ارتباط منسجم بخشهای مختلف با یکدیگر است. به نظر می رسد تحقق برخی از فعالیتها نیاز به فراهم کردن محملهای قانونی خواهد داشت.

2. گزارش ملی تحقیقات کشور در سال 1371

شورای پژوهشهای علمی کشور در سال 1372، به تهیه گزارش ملی تحقیقات کشور برای سال 1371 اقدام کرد. جمع آوری و تحلیل اطلاعات و آمار جامع مربوط به بخش تحقیقات کشور و ایجاد پایگاه اطلاعاتی برای محققان کشور به عنوان هدف اصلی گزارش تعیین شده بود.

گزارش ملی تحقیقات در شش فصل تدوین شده است که موسسات تحقیقاتی، کارکنان علمی و فنی، هزینه های تحقیقاتی، منابع اطلاعاتی و فعالیتهای علم یوفنی را شامل می شود. در پایان گزارش، جمع بندی و مقایسه برخی از شاخصهای تحقیقاتی با سایر کشورها به عمل آمده است.

محققان کشور طبق تعاریف استاندارد بین المللی 285 نفر به ازای یک میلیون نفر جمعیت برآورد شده است که نسبت به تخمین قبلی (100 نفر به ازای یک میلیون نفر جمعیت) افزایش چشمگیری را نشان می دهد. تعداد کل پژوهشگران 16559 نفر عنوان شده است که 8850 نفر آنان دانشجویان کارشناسی ارشد و دکترا و در حال گذراندن پایان نامه های خویش هستند. مجموعه کارکنان علمی و فنی (از جمله پژوهشگران) 36882 نفر گزارش شده است و بیش از 90 درصد پژوهشگران در بخشهای دولتی فعالیت می کنند.

پروژه های پایان یافته در سال 1371 برابر 6732 عنوان ذکر شده است که در 316 موسسه تحقیقاتی انجام گرفته اند و قسمت اعظم آنان (5407 عدد) جزء تحقیقات کاربردی هستند.

از مجموع 8401 مقاله که پژوهشگران در مجلات علمی فارسی و لاتین (6232) و بقیه در گردهماییها عرضه شده است. مجموعه هزینه های تحقیقاتی کشور در سال 1371 برابر 219/7 میلیارد ریال گزارش شده است که 98/9 درصد آن

مربوط به سازمانهای دولتی و 1/1 درصد مربوط به موسسات غیر دولتی است. همچنین 35/9 درصد اعتبارات، هزینه های جاری و 64/1 درصد هزینه های عمرانی ذکر شده است.

گزارش ملی تحقیقات کشور از فعالیتهای اساسی شورا محسوب می شود و پایه آمار و اطلاعات تحقیقات کشور به حساب می آید. در فاصله انتشار گزارش ملی تحقیقات سال 1371 کشور تاکنون نقد و بررسیهای متعددی درباره آن به عمل آمده است و توسعه و تکمیل آن مبنای آمار و پایه تحقیقات بوده و کمک مهمی به تصمیم گیران کشور خواهد کرد.

3. اولویتهای تحقیقاتی کشور

شورای پژوهشهای علمی کشور در راستای تحقق یکی از اهداف شورا اقدام به تهیه گزارش اولویتهای تحقیقاتی کشور کرد. گزارش نهایی در تاریخ تیر ماه 1373 منتشر شد.

اولویتهای تحقیقاتی کشور در 7 زمینه شامل: آب، انرژی، علوم پزشکی، علوم انسانی، علوم پایه، صنعت و کشاورزی

تدوین و ارائه شد. تدوین اولویتهای زیر نظر کمیسیونهای شورا که متشکل از محققان و مسئولان تحقیقاتی و اجرایی کشور در هر زمینه هستند. صورت گرفته است. کمیسیونهای تخصصی با توجه به ماهیت هر رشته روشهای متفاوتی را برای تدوین اولویتهای تحقیقاتی به کار گرفته اند که اهم آنان تعیین شاخصها، تعیین وزن هر شاخص و چگونگی امتیاز دادن به شاخصهاست.

اولویتهای تعیین شده برخی به صورت زمینه علمی و برخی به صورت عنوان طرح هستند و مجموعاً بیش از چند صد زمینه علمی را مطرح می کنند.

اولویتهای تحقیقاتی کشور از عناصر مهم در شکل دادن به فعالیتهای تحقیقاتی کشور محسوب می شود. گزارش تهیه شده شروعی برای کارهای اساسی در این زمینه است. با توجه به اینکه اولویتهای تحقیقاتی تابع سیاستها و استراتژی کلی کشور است، تدوین استراتژیهای کل کشور مقدم بر تدوین نهایی الگویی برای انتخاب اولویتهای میان بخشی و همچنین الگوی جداگانه ای برای تعیین اولویتهای درون بخشی

الزامی است. بر اساس اولویتهای تحقیقاتی تعیین شده و امکانات کشور در برنامه پنجساله دوم می توان اولویتهای پنجساله را به صورت دقیق تعیین کرد و سپس با ابزارهای حمایتی و تشویق، فعالیتهای تحقیقاتی کشور را به سوی اولویتهای تحقیقاتی پنجساله هدایت نمود.

4. تلفیق برنامه تحقیقات پنجساله دوم با تصویب شورای عالی انقلاب فرهنگی، شورای پژوهشهای علمی کشور مسئول تلفیق برنامه تحقیقات پنجساله دوم کشور شد. کمیسیونی از طرف شورا با هماهنگی نمایندگان کمیسیونهای تخصصی و هماهنگی با شوراهای بخشی اقدام به تلفیق برنامه های تحقیقات کشور کرد. با توجه به نظر سازمان برنامه و بودجه در خصوص منظور کردن برنامه های هر رشته تحقیقاتی در بخش مربوط به خویش، در نهایت، رؤس برنامه های حمایتی تحقیقاتی در برنامه پیشنهادی دولت به مجلس شورای اسلامی منظور گردید.

برخی از خط مشیهای اساسی پیشنهادی در برنامه عبارت اند از: ارتباط مناسب میان تولید و تحقیقات کاربردی و توسعه ای، جهت دادن کامل به تحقیقات کاربردی برای رفع نیازهای توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، هدایت مراکز تحقیقاتی به انجام تحقیقات اولویت دار کشور، افزایش مشارکت مردم در تحقیقات، تقویت نقش محوری تحقیقات در تصمیمات اجرایی کشور، حمایت از تحقیقات آزاد به منظور تقویت بنیه تحقیقاتی کشور، و گسترش مناسب پژوهشهای بنیادی و کاربردی در دانشگاهها و موسسات پژوهشی.

یکی از اهداف کمی برنامه، افزایش سهم هزینه های تحقیقاتی کشور به 2 درصد تولید ناخالص داخلی در سال 1377 است که 50 درصد آن باید از محل درآمدهای عمومی کشور تامین شود. برای تحقق اهداف برنامه، اقدامات اجرایی در بخشهای مختلف پیشنهاد شده است.

سهم برنامه های تحقیقات در برنامه های توسعه اقتصادی، اجتماعی کشور بسیار مهم است. در ایران علیرغم دو

دوره برنامه ریزی پنجساله توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جایگاه و موقعیت بخش یا سهم تحقیقات روشن نیست و معمولاً به مجموعه ای از رهنمودها برای هدایت تحقیقات ختم می شود. باتوجه به اهمیتی که برنامه های پنجساله کشور در شکل گیری آینده جامعه دارد، ضروری است سیاستها و برنامه های تحقیقاتی نیز در همین مجموعه به طور کامل و با ضمانت کافی منظور شود.

نتایج تحقیقات (2 برنامه)، صندوق حمایت از محققان، ارتباط فعالیتهای تحقیقاتی داخل و خارج کشور، تعیین ضوابط انتقال تکنولوژی، فصلنامه علمی و پژوهشی، بررسی و پیشنهاد تدوین اصول سیاستهای استراتژی توسعه کشور (4 برنامه)

علاوه بر آن کمیسیونهای تخصصی وابسته به شورا نیز برنامه های اختصاصی ارائه داده اند.

6. برنامه ها و فعالیتهای انجام شده

و در دست اقدام کمیسیون تخصصی

کمیسیون آب

روشهای ارتقای سطح کیفی و کمی اطلاعات رسانی در زمینه آب، تشکیلات و سازماندهی مدیریت آب در کشور، بررسی مسائل رودخانه های مرزی، تعیین اولویت تاسیس مراکز تحقیقاتی آب، انتخاب دو سالانه مقالات نمونه علوم و فنون آب در کشور، جمع آوری و انتشار عناوین پایان نامه های کارشناسی ارشد آب در کشور، بررسی سمینار علمی در زمینه آب از سال 1366 تا 1371.

5. تدوین عناوین فعالیتهای شورای

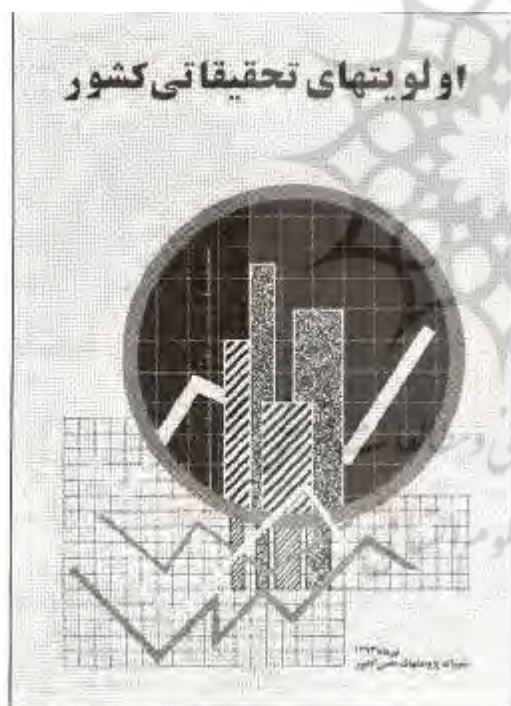
پژوهشهای علمی کشور

به منظور تدوین فعالیتهای آینده شورا، مجموعه طرحها و برنامه ها که توسط شورا و کمیسیونهای وابسته به آن باید مورد بررسی قرار گیرد تهیه و در 29 دیماه 1372 به تصویب شورا رسید.

عناوین فعالیتهای شورا در 12 بخش تدوین شده که عبارت اند از: محقق (5 برنامه) تجهیزات (5 برنامه)، منابع اطلاعات (4 برنامه) تشکیلات، مدیریت و ساختار تحقیقاتی کشور (13 برنامه)، موضوعهای تحقیقاتی (4 برنامه) عرضه

کمیسیون انرژی

بررسی ضرورت تاسیس مرکز مطالعات انرژی در کشور، برگزاری دوره فشرده مدل‌های انرژی، مشارکت در سمینار مسائل انرژی در کشور های آسیای میانه، بررسی طرح‌های ارسالی در زمینه مراکز تحقیقاتی انرژی، توسعه پایگاه اطلاعاتی تحقیقات انرژی، توسعه مدل برنامه ریزی تحقیقات انرژی، گزارش ملی تحقیقات انرژی و راهبردهای تحقیقاتی انرژی کشور.

کمیسیون پزشکی

تدوین آئین نامه تاسیس مراکز تحقیقاتی پزشکی، جمع آوری طرح‌های تحقیقاتی دانشگاه‌های علوم پزشکی، حمایت از کارگاه‌های روش تحقیق، تدوین اساسنامه جشنواره رازی، بررسی وضعیت تحقیقات پزشکی کشور، مطالعات و ارائه راه حل‌های مناسب بررسی رفع تنگناهای تحقیقاتی.

